

TRADYCJE KWIETNYCH DYWANÓW NA BOŻE CIAŁO. NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE, PRZEKAZYWANE Z POKOLENIA NA POKOLENIE

Posted on 9 June 2022

Kolorowe płatki róż, jaśminu, bzu, polnych maków, chabrow, liście paproci czy ścięta trawa - ma być kolorowo, pachnąco i pięknie! W Spycimierzu (woj. łódzkie), Kluczu, Olszowej, Zalesiu Śląskim i Zimnej Wódce (woj. opolskie) kultywowana jest tradycja obchodzenia Bożego Ciała związana z tworzeniem kwiatnych dywanów. Piękne kompozycje kwiatowe, układane rokrocznie w tych parafiach stanowią nie tylko dopełnienie tradycji i oprawę uroczystej procesji, ale są również atrakcją dla turystów, wpisaną w niematerialne dziedzictwo kulturowe.

W 2022 roku obchody Uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, zwane potocznie Bożym Ciałem przypadają 16 czerwca. Święto zostało wprowadzone w Polsce na synodzie Krakowskim przez biskupa Nankera w 1320 roku. Tego dnia w wielu parafiach na terenie całego kraju powstają barwne ołtarze, które wierni wraz z kapłanem odwiedzają w trakcie uroczystej procesji. W tradycji ludowej w Boże Ciało Bóg "opuszcza kościoły" i "schodzi z ołtarzy" by być bliżej ludzkich spraw. Tego dnia parafianie podążają w procesji ulicami miast i miejscowości, odwiedzając specjalnie przygotowane ołtarze polowe, udekorowane kwiatami. Kwiaty towarzyszą obchodom tego święta od lat, gdyż wykorzystuje się je do sypania płatków przed Najświętszym Sakramentem czy plecenia wianków, które następnie święcono. W Spycimierzu, Kluczu, Olszowej, Zalesiu Śląskim i Zimnej Wódce kwiaty wykorzystywane są w jeszcze większym nakładzie, ponieważ każdego roku obchodom Bożego Ciała towarzyszy tradycja układania kwiatnych dywanów, czyli przepięknych kompozycji. Jak podkreśliła dr hab Katarzyna Zalasieńska, Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa:

- Spycimierskie kwiatne dywany układane w ramach obchodów Bożego Ciała, to piękna i długoletnia tradycja, wpisana na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Dywany kwiatne to tradycja szczególnie żywa w pięciu miejscowościach na terenie kraju, gdzie troszczą się o nią sami mieszkańcy, przekazując sztukę układania kwiatowych kompozycji z pokolenia na pokolenie. Ta forma dziedzictwa niematerialnego nie tylko wyróżnia obchody Bożego Ciała w tych parafiach, ale zbliża i angażuje ludzi w każdym wieku do wspólnego działania. Kwiatne dywany i ich tworzenie to jedna z dobrych praktyk, zajmująca szczególną rolę w ochronie narodowego dziedzictwa niematerialnego.

Spycimierz

Spycimierskie Boże Ciało ma około dwustuletnią tradycję, charakteryzującą się wyznaczeniem trasy procesji za pomocą kwietnego dywanu o długości około jednego kilometra, usypanego z płatków i całych kwiatów polnych oraz ogrodowych.

Do 2006 roku trasa wiodła zarówno po drogach utwardzonych, jak również polnych, a na jej trasie ustawione zostały tradycyjne ołtarze. Zróżnicowana forma podłoża (pola lub nawierzchnia brukowa) przyczyniła się do zmiany procesu tworzenia barwnych kompozycji. Oddziaływanie warunków pogodowych na nawierzchnię i konieczność utrzymania kwietnych dywanów w świeżym stanie sprawiły, że miejscowi twórcy zaczęli podsypywać kompozycje wilgotnym piaskiem, tworzyć kontury z mokrej ziemi i spryskiwać gotowe już ołtarze wodą, by zapobiec zwiędnięciu kwiatów. Trasa, którą przebiega procesja jest wcześniej odpowiednio przygotowywana, sprzątana i przystrajana młodymi drzewkami brzozy i olchy, a także porporczykami i wstążkami.

Dywany kwiatowe w Spycimierzu tworzone są z kolorowych płatków i całych kwiatów polnych i ogrodowych. Najczęściej wykorzystywane w usypywaniu są ogrodowe i dzikie róże, polne maki, chabry, jaśminy, rumianki, bzy, kosaćce, białe i kolorowe akcje, żarnowce, piwonie, kaliny, łubiny, a także szyszki, liście paproci, palmy, kasztanowce, mech, bukszpany, pałki wodne, kory, nasiona różnych roślin oraz pocięta trawa. Wykorzystany materiał zależy jedynie od inwencji twórców i dostępnych w tym czasie roślin. Efekt musi nie tylko pięknie wyglądać ale również pachnieć. Wzory również są różnorodne i zależą od aktualnej wizji autorów. Najbardziej rozbudowane kompozycje znajdują się przed czterema głównymi ołtarzami.

Twórcy Spycimierskich dywanów kwiatnych to często całe rodziny, których formy kompozycyjne odzwierciedlają konkretne wzory kwiatowe i eucharystyczne. Co roku jednak, dywany różnią się od swoich poprzedników. Wśród tworzonych kompozycji można również spotkać takie, które przedstawiają postacie świętych oraz aniołów. W wielu przypadkach najpierw powstają odpowiednie szablony z drutu, sklejki i folii. Można również spotkać rodziny, które planując kompozycję najpierw rozrysować jej szkic na podwórkach, by dopracowany i uszczegółowiony przenieść na trasę procesji Bożego Ciała.

- Mieszkańcy Spycimierza, Kluczy, Olszowej, Zalesia Śląskiego i Zimnej Wódki na Opolszczyźnie układają kwietne dywany na Boże Ciało od ponad 120 lat. Jest to tradycja nienaruszona, określana przez nich jako czynnik kulturalny, tożsamościowy, ale przede wszystkim integracyjny. Tego dnia mieszkańcy miejscowości odpowiedzialni są za przyozdobienie konkretnego fragmentu ulicy czy chodnika, które wspólnie tworzą jedną, piękną kompozycję kwiatową. W układaniu kwietnego kobierca biorą udział często całe rodziny, w których umiejętności tworzenia tej formy dzieła sztuki przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Jest to niezmiernie ważne dla samych twórców, którzy znają znaczenie tego niematerialnego dziedzictwa kulturowego, które wyróżnia ich na tle całego świata

- komentuje Elżbieta, Zastępca Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Klucz

Uroczysta msza święta z okazji Bożego Ciała w kościele parafialnym w Kluczu rozpoczyna się o godz. 10:00. Kwietne dywany muszą więc powstać pomiędzy 7:00, a 9:00 rano. Do stworzenia małego dzieła sztuki zaangażowani są wszyscy mieszkańcy, których zadaniem jest udekorowanie konkretnego fragmentu kompozycji. Udział w tym przedsięwzięciu biorą zarówno osoby starsze, jak i dzieci.

Proces tworzenia rozpoczyna się od usypania warstwy piasku, który stabilizuje konstrukcję i zachowuje wilgoć utrzymując świeżość

kwiatów. Niepowtarzalność wzorów tworzących dywan kwiatowy wynika z nieograniczonej wolności twórczej autorów, którzy sami określają jaką inwencję przyjmie tworzone dzieło. Kluczowe są również dostępne kwiaty, które są zbierane stosunkowo wcześniej i utrzymywane w świeżości, by jak najefektywniej prezentowały się w czasie procesji.

Klucz, Fot. Sławomir Mielnik, arch. NID

Olszowa

Dywan kwiatowy układany przez mieszkańców Olszowej ciągnie się przez całą długość wsi. Osiągająca kilkaset metrów kompozycja, o szerokości 50 cm rozpoczyna się od samych drzwi kościoła parafialnego, a kończy na wysokości ostatniej kapliczki we wsi.

Przygotowania do Bożego Ciała w Olszowej trwają kilka dni. Proces rozpoczyna się od zbierania kwiatów, które są przez mieszkańców grupowane, pielęgnowane i przechowywane w odpowiednich warunkach. Zachowanie świeżości roślin to nie lada wyzwanie, jednak zahartowani w walce mieszkańcy Olszowej przechowują zerwane kwiaty w chłodnych pomieszczeniach, gdzie są podlewane. Warunek - materiał budulcowy dywanów musi być różnobarwny, by ułożone z niego kompozycje dawały przepiękny efekt wizualny. Do tworzenia dywanów wykorzystuje się również pociętą trawę, która dla zachowania świeżości jest podlewana wodą, która ma za zadanie zachowanie jej soczystego koloru. Zanim jednak kompozycje zostaną ułożone, przygotowywane są specjalne miary z desk, w

które nasypuje się piasek. Na tak przygotowanym szablonie mieszkańcy Olszowej tworzą niepowtarzalne dzieło sztuki.

Olszowa, Fot. Sławomir Mielnik, arch. NID

Zalesie Śląskie

Tutaj również Odcinki kwiatnych dywanów budowanych w Zalesiu Śląskim są powierzone konkretnym rodzinom. Proces usypywania barwnych kompozycji skupia jednak zarówno spokrewnionych, jak i niespokrewnionych ze sobą twórców, którzy chętnie biorą udział w budowaniu kwiatnych kobierców.

Za Tworzeniem kompozycji pomiędzy plebanią, a wejściem do kościoła co roku odpowiedzialni są mieszkańcy innych ulic Zalesia Śląskiego. Od 2009 roku budowany jest również dodatkowy odcinek odchodzący od ołtarza, którego budowa powierzona została mieszkańcom Lichynii.

Zalesie Śląskie, Fot. Sławomir Mielnik, arch. NID

Zimna Wódka

Msza święta w Zimnej Wódce rozpoczyna się o godzinie 7:00, dlatego twórcy tamtejszych kwiatnych dywanów rozpoczynają swoją pracę o godz. 4:00 nad ranem. Wczesna pora nie odstrasza mieszkańców, wśród których spotkać można ludzi w każdym wieku, w tym również najmłodszych, którzy chętnie uczą się tej umiejętności.

Podłoże kwiatnych kompozycji wykonane jest ze skoszonej trawy lub liści paproci, a do wyznaczenia ram dzieła nie wykorzystuje się w tym przypadku desek oraz piasku. Wzory tworzone są, podobnie jak w pozostałych miejscowościach, z płatków lub całych kwiatów i ogranicza je jedynie inwencja twórcza autorów. Efekt pracy mieszkańców Zimnej Wódki budzi zachwyt i podziw. Cel jest w tym przypadku o wiele ważniejszy - godne powitanie Boga i podziękowanie za Jego wizytę w tej miejscowości.

Zimna Wódka, Fot. Sławomir Mielnik, arch. NID

Jak zaznaczyła dr Katarzyna Zalasieńska - Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa:

- Kulturowanie, a co za tym idzie ocalenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń to ważna i trudna misja. W przypadku kwiatnych dywanów, dużą inicjatywą w zachowaniu tej pięknej tradycji wykazują się sami mieszkańcy Spycimierza, Kluczy, Olszowej, Zalesia Śląskiego i Zimnej Wódki. Dzięki ich staraniom procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu została wpisana na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego 14 lutego 2018 roku, a układanie kwiatnych kompozycji w pozostałych miejscowościach istnieje na tej liście od 10 marca 2020 roku. Wspólną inicjatywą mieszkańców wszystkich pięciu miejscowości było zgłoszenie zwyczaju sypania kwiatnych dywanów we wspólnym wniosku na Reprezentatywną listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, prowadzoną przez UNESCO. Wniosek został oficjalnie złożony przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w marcu 2021 roku. Został przyjęty w grudniu tego samego roku i wpisany na listę pod nazwą "Tradycje dywanów kwiatowych na procesję Bożego Ciała". Postawa mieszkańców dowodzi, że niematerialne dziedzictwo kulturowe jest szczególnie ważne, a jego zachowanie dla przyszłych pokoleń zależy od postawy osób, które dane tradycje kultywują, znają ich wartość i chcą się nią dzielić z innymi.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego

W 2013 roku uruchomiono w Polsce Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – inwentarz praktyk kulturowych odpowiadających definicji niematerialnego dziedzictwa według Konwencji UNESCO. Narodowy Instytut Dziedzictwa wspiera depozytariuszy przy tworzeniu wniosków, prowadzi ich nabór a także dokonuje ich formalnej oceny. Zgłoszeń na listę dokonują same społeczności, które kultywują dany element dziedzictwa i pragną go chronić.

Do końca 2021 roku na liście znalazło się prawie 60 zjawisk zarówno o charakterze lokalnym – reprezentowanych przez niewielkie środowiska, np. tradycyjna technika ludwisarska stosowana w ludwisarni Felczyńskich w Taciszowie, Krzyżoki w Borkach Małych, Snutka Golińska czy też układanie dywanów kwiatnych; regionalnym – obejmujących tradycje popularne na większym terenie, np. wycinankarstwo kurpiowskie z Puszczy Zielonej, kroszonkarstwo opolskie, Barbórka górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku; jak i ogólnopolskim – np. plecionkarstwo czy Polonez – taniec polski.